

GEFAD / GUJGEF 32(3): 795-821 (2012)

İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma

Citizenship Education on Elementary Level: A Theoretical Comparative Study

Zihni MEREY¹, Kadir KARATEKİN², Zafer KUŞ³

¹Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı,
Van/TÜRKİYE, zihnimerey@hotmail.com

²Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı,
Kastamonu/TÜRKİYE, kadirkaratekin@gmail.com

³Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı,
Kırşehir/TÜRKİYE, zaferkus@gmail.com

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye ve ABD'deki ilköğretim sosyal bilgiler eğitimini vatandaşlık eğitimi açısından literatüre dayalı olarak kuramsal bir karşılaştırmasını yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda her iki ülkenin vatandaşlık eğitimi öğrenme alanları, kazanım, beceri, içerik ve değerler açısından karşılaştırılmıştır. Bu çalışmanın sonunda Türkiye'de sosyal bilgiler eğitiminde, demokrasi, bireysel haklar, görev ve sorumluluklar gibi vatandaşlık eğitimi konularına daha çok değinildiği bunun aksine vatandaşlık becerilerine pek yer verilmediği tespit edilmiştir. ABD'de ise sosyal bilgiler eğitiminde demokrasi, bireysel haklar, görev ve sorumluluklar gibi vatandaşlık bilgilerinin yanında ABD ideal demokratik modeli çerçevesinde çok kültürlülük, hukukla ilintili konular ve vatandaşlık becerileri gibi vatandaşlık eğitimi konularının sıkça vurgulandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, Vatandaşlık eğitimi, Sosyal bilgiler, Türkiye, ABD.

ABSTARCT

This study aims at a theoretical comparison of elementary social studies education in Turkey and in the US, on the citizenship education level, based on the literature. For this purpose, citizenship education learning areas in both countries are compared on gains, skills, content, and values. This research shows that social studies education in Turkey include citizenship education topics such as democracy, individual rights, duty and responsibilities whereas citizenship skills are not much accommodated. In the US on the other hand, besides citizenship knowledge such as democracy, individual rights, duties, and responsibilities, citizenship education topics such as diversity, legal issues, and citizenship skills are often emphasized.

Keywords: Elementary, Citizenship education, Social studies, Turkey, US.

GİRİŞ

Bugün dünyada bilgiyi elinde tutan toplumların gelecek yıllara hâkim olacağı öngörülmektedir. Bu nedenle çağın gereklerine uygun insan tipi yetiştirmek için gereken bilgi ve becerilerin neler olduğu bugün birçok kurum, kuruluş ve uzman tarafından irdelenmekte (Tarman ve Acun, 2010) ve günümüzde eğitim kurumlarının öncelikli amaçları arasında; öğrencilerin iyi, sorumlu, özellikle de aktif ve katılımcı birer vatandaş olarak yetiştirilmesi vurgulanmaktadır. Bu özellikteki vatandaşları yetiştirmede öğrencilere bir takım temel bilgi, beceri ve değerleri kazandıracak olan sosyal bilgiler dersinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü sosyal bilgiler dersinin temel amacı bu bilgi, beceri ve değerler ile donatılmış iyi vatandaşlar yetiştirmesini sağlamaktır (NCSS, 2005). Buna göre gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gerekse Türkiye'de vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler dersi konuları içerisinde dağıtılarak iyi, sorumlu, aktif ve katılımcı vatandaş yetiştirme amacının gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Bu çalışmanın amacı da Türkiye'de ve ABD'de sosyal bilgiler eğitimi içerisinde verilen vatandaşlık eğitiminin kısa bir tarihçesini, amacını ve sosyal bilgiler programı içerisindeki yerini karşılaştırmalı bir biçimde ortaya koymaktır.

Sosyal bilgilerin en kapsamlı amacı etkili vatandaş yetiştirmektir (Safran, 2011). Sosyal bilgiler, vatandaşlıkla ilgili yeterlikleri kazandırmak için sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin bütünleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Bu alanın temel amacı, genç insanların bağımsız bir dünyada, demokratik toplumda, kültürel farklılıkların farkında, mantıklı kararlar veren iyi bir vatandaş olmalarına yardım etmektir (NCSS, 1994). Son yıllarda, vatandaşlık eğitimi ve insan haklarının sosyal bilgiler eğitiminin en önemli amaçlarından biri olduğu, dünyadaki birçok ülkenin yazmış olduğu sosyal bilgiler eğitimi reform raporlarında ortaya çıkmıştır. Bu raporlarda sosyal bilgiler dersinin, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin topluma uyum sağlamalarını ve bu konuda edindikleri bilgi ve birikimleri yaşama geçirilebilecekleri donanımları kazandırmayı sağlayan bir ders olduğu vurgulanmaktadır

(Merey, 2012). Bu durum daha önce Barr, Barth ve Shermis tarafından (1978) ortaya konulan ve sosyal bilgiler öğretimine yönelik olarak geliştirilen üç farklı yaklaşımdan biri olan vatandaşlık bilgisi aktarımı olarak sosyal bilgiler anlayışında yerini bulmuştur (Barr, Barth ve Shermis, 1978; Naylor ve Diem, 1987). Vatandaşlık bilgisi aktarımı olarak sosyal bilgiler anlayışı amaç bakımından doğru değer yargıları ve inançları bilip uygulamayı; yöntem bakımından olgu ve kavramları öğrencilere aktararak, öğrencilere nelere inanacaklarını anlatmayı ve içerik bakımından ise içeriğin doğru kabul edilen değer yargılarını güçlendirecek şekilde seçmeyi esas aldığı görülmektedir (Barth ve Demirtaş, 1997).

Vatandaşlık bir devlet veya millet tarafından bireye atfedilen yasal bir statüdür (Engle ve Ochoa, 1988). ABD’de Vatandaşlık ve Yönetim İçin Ulusal Standartlar Kurumu (NSCG,1994), vatandaşlık kavramını bireyin devletin siyasal aktivitelerle sınırlı olmayan bir sivil yaşam biçimi olarak tanımlamıştır. Ayrıca vatandaşlık kavramı kamusal alan (public realm) olarak da tanımlanmaktadır (Center for Civic Education, 1994). Başka bir tanımda vatandaşlık, bireyin siyasal anlamda bağımsız bir devlete mensup olma durumunu ifade etmektedir. Devletin unsurlarından biri olan halkı meydana getiren fertlere vatandaş denir. Vatandaşlık bireyin, haklar bazında eriştiği en yüksek noktadır. Çünkü vatandaşlığın din, dil, ırk, cinsiyet vb. farklılıklara karşı bireyi koruyan en yüksek statü olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2002, Akt. Kan, 2009).

Görüldüğü gibi vatandaşlık kavramının birçok farklı tanımı yapılmaktadır. Bu durumu vatandaşlık eğitimi tanımında da görmekteyiz. Vatandaşlık eğitimi bireylerin yerel, ulusal ve uluslararası ilişkilerini kapsayan evrensel bir eğitimidir (Kerr, 2003). Vatandaşlık eğitimi; gençlerin vatandaş olarak kendi rollerinin ve sorumluluklarının farkındalığını sağlayacak şekilde yapılandırılmasıdır (Kerr, 1999). Başka bir tanıma göre de vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin hem bireysel gelişimi hem de toplumun yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde sosyo-politik gelişimi ile ilgili bir eğitim sürecidir (Osler ve Starkey, 1996). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere vatandaşlık eğitimi yerel, ulusal ve uluslararası bağlamda sosyal, politik, kültürel ve ekonomik çok yönlü bir eğitimidir (Anderson, Avery, Pederson, Smith ve Sullivan 1997; Davis ve Fernlund

1995; Drisko, 1993; Field, 1997; Parker ve Jarolimek 1984; Patric ve Hoge 1991; Oigley ve Bahmuller 1991, Akt. Zarrillo, 2004).

Vatandaşlık eğitimi milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında etkin bir rol oynar. Hukuk kuralları ile toplumsal hayatımızı düzenleyen kuralları tanıtır ve benimsenmesini sağlar. İnsanların bir arada yaşamasını kolaylaştıran, uyumu sağlayan hoşgörü, uzlaşma, iç disiplin ve toplumsal yarar gibi değerlere atıfta bulunur (Akbaşı, 2009, Akt. Akdağ ve Taşkaya, 2011). Vatandaşlık eğitimi vatandaşlık ile ilgili kavramların aydınlatılmasını sağlar. Örneğin vatandaşlık eğitiminin tanımından çıkarabileceğimiz demokrasi, haklar, sorumluluk, hoşgörü, saygı, eşitlik, farklılık gibi kavramlar vatandaşlık eğitiminin asıl dayanaklarını oluşturmaktadır (Kerr, 2003).

Demokratik bir toplumda yurttaşlık eğitimi, bireylerin kendi kendini yönetiminin eğitimidir. Başka bir ifade ile vatandaşlık eğitimi demokratik olan toplumlarda vatandaşların kendilerini nasıl yönetebileceğinin eğitimidir. Bir toplumda demokrasinin iyi işlemesi insanların yönetim süreçlerine katılmasına bağlıdır. Bu bağlamda, demokratik bir toplumda, vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin demokrasinin ideallerini anlamasına, demokrasinin değerlerini ve ilkelerini yorumlayabilmesine yönelik becerilerini geliştirmeyi içerir. Dünyada meydana gelen sosyal değişimlere bağlı olarak demokratik toplumların bu değişimler karşısında yeterli bilgi ve beceriye sahip olması ve gerekli davranışları göstermesi vatandaşlık eğitiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmiş olduğunun bir göstergesi sayılabilir (Ersoy, 2007). Vatandaşlık eğitimi okullarda öğrencilere vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili bazı temel kavramların tanıtılmasının yanı sıra insan haklarının korunup uygulanmasıyla ilgili farkındalık, duyarlılık, bilinç, düşünce, tutum ve davranış kazandırmayı da amaçlanmaktadır. Vatandaşlık eğitimi okullarda;

1. Öğretim programları ile
2. Öğretim programları dışındaki etkinlikler yoluyla,
3. Okul ortamında kendiliğinden gelişen etkileşimlerle olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleştirilmektedir (Birzúa, 2004, akt: Keleşoğlu, 2008). Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir:

- 1. Öğretim programları yoluyla vatandaşlık eğitimi:** Bu yaklaşımda üç temel vatandaşlık eğitimi söz konusudur. Bunlar, programda ayrı bir ders olarak vatandaşlık eğitimi, bütün dersler yoluyla vatandaşlık eğitimi ve hem bütün dersler içinde hem de bir ders programı içinde vatandaşlık eğitimidir.
- 2. Öğretim programları dışındaki etkinlikler yoluyla vatandaşlık eğitimi:** Okulda öğretim programları dışında kalan etkinlikler ile vatandaşlık eğitimi gerçekleştirilmektedir. Ders dışı etkinlikler; yerel politika liderleriyle yapılan toplantılar, oyunlar, geziler, spor karşılaşmaları, yayın çalışmaları, öğrenci değişimleri, öğrenci kulübü çalışmaları, gönüllü çalışmalar ve kampanyalardan oluşur. Okul kültürü; okul yapısı, okul iklimi ve okuldaki karar alma süreçleri öğretim programları dışındaki etkinlikler yoluyla vatandaşlık eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır.
- 3. Okulda kendiliğinden gelişen etkileşimler yoluyla vatandaşlık eğitimi:** Okulda örtük program ve medya yoluyla gerçekleştirilen öğrenmelerden oluşur. Örtük program akran öğrenmeleri ve boş zaman deneyimlerini içermektedir. Medya yoluyla vatandaşlık eğitimi; toplumda model olabilecek olan kişilerin taklitleri, sembollerin etkisi, mitler, benzetimler ve reklâmları kapsamaktadır.

Vatandaşlık eğitimi ile ilgili olarak ulaşılabilen çalışmaların genellikle vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Banks, 2001; Çayır ve Gürkaynak, 2008; Gözütok ve Alkın, 2008; Karaman – Kepenekçi, 2002; 2005; Karatekin ve diğ., 2012; Kaymakçı, Sönmez ve Merey 2009; Kevser, Akar ve Yıldırım, 2011; Kıral ve Kıral, 2009; Merey, Kaymakçı ve Doğan, 2009; Osler, 2011; Özmen, 2011; Sönmez, Merey ve Kaymakçı, 2009). Yurtdışında ve Türkiye’de yapılan literatür incelemelerinde ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde vatandaşlık eğitiminin nasıl yer aldığı konusu ile ilgili doğrudan karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, iki ülkenin (Türkiye - ABD) vatandaşlık eğitimi açısından karşılaştırıldığı bu çalışmanın bu alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Ayrıca temel amacı demokratik yurttaş yetiştirme olan sosyal bilgiler eğitiminde

vatandaşlık eğitiminin yeri ve nasıl yer aldığıın bilinmesi gelecekte yapılacak olan çalışmalar için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Eğitiminde Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitiminin Türk eğitim sisteminde planlı bir biçimde yer alması Meşrutiyet Dönemine kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi’nden başlayarak dünyadaki gelişmelere paralel olarak vatandaşlık kimliği tanımlanmış ve bu kimliğin yurttaşlarda oluşturulabilmesi için de vatandaşlık eğitimi önem kazanmıştır. Devleti ve yurttaşlarını bir arada tutan bağları güçlendirmek amacıyla vatandaşlık eğitimine önem vermek bu dönemde gerçekleştirilen eğitimdeki yenileşme hareketlerinin bir parçası olmuştur (Keleşoğlu, 2008)

Cumhuriyetin ilânı ile önemi daha da artan “Vatandaşlık Eğitimi” 2005 yılına gelinceye kadar eğitim programları içerisinde farklı isimler altında verilmiştir. Vatandaşlık eğitimi, Cumhuriyet tarihinde ilk olarak Mustafa Kemal’in etkin katılımı ile Prof. Dr. Afet İnan’ın kaleme aldığı “*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*” adlı kitabın okutulduğu “*Malûmat-ı Vataniye*” dersi ile ilköğretim programında yerini almıştır. Yurttaşlığı öğretmeyi amaçlayan bu ders, daha sonra *Vatani Malûmat*, *Yurt Bilgisi*, *Vatandaşlık Bilgisi* adları ile okutulmuş, 1995’den sonra da İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi adı altında 4-8. sınıflarda birer saat olarak okutulmuştur (Gözütok, 2003; Gözütok ve Alkın, 2008).

2005 yılına gelindiğinde disiplinler arası yaklaşımın benimsendiği programlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu programlarda çeşitli ara disiplinler belirlenmiştir. Bu ara disiplinlerden birisi de “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi” ara disiplinidir. 2005 öğretim programlarında “Vatandaşlık Eğitimi” bu ara disiplinler aracılığıyla ilköğretim derslerinin içerisine serpiştirilerek uygulanmaya konulmuştur. Bu uygulamaya paralel olarak da programda ayrı bir ders olarak okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin programdan kademeli olarak kaldırılması kararı alınmıştır. 2008-2009 öğretim yılında bu ders öğretim programlarından tamamen kaldırılarak seçmeli bir ders

olarak okutulmasına karar verilmiştir. 2010-2011 öğretim yılı itibariyle de tekrar zorunlu bir ders olarak “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” okutulmaya başlanmıştır. Ayrıca vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ara disiplinler yoluyla ilköğretim derslerinin (Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Müzik ve Beden Eğitimi) içerisine yerleştirilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinde tarih, coğrafya, ekonomi, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk ve insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konuları toplu olarak ele alınmaktadır. Vatandaşlık eğitimi diğer dersler gibi üniteler şeklinde değil bir ara disiplin olarak öğretilmektedir. Türkiye’de etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi birçok farklı boyutta ele alınmıştır. Bunları 1- Amaç 2- Bilgi (İçerik) 3- Öğrenme alanları 4- Değerler 5- Beceriler olmak üzere beş boyutta açıklamak mümkündür:

Amaç

Türkiye’de vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler öğretim programında ve milli eğitimin temel kanununda açık bir şekilde ifade edilmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programlarının genel amaçları ve uygulaması ile ilgili açıklamalarda vatandaşlık eğitimi ile ilgili doğrudan vurgulamaların yer aldığı açıkça görülmektedir. Programın genel amaçlarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili doğrudan vurgulanan maddeler kısaca şu şekilde yer almaktadır: *Özgür birey yetiştirme (1.madde), ulusal bilince sahip birey yetiştirme (4.madde), milli bilinç (5.madde), katılımcı (14.madde), demokratik yaşamı benimseme (15.madde)*. Sosyal bilgiler öğretim programlarının uygulaması ile ilgili maddelerde ise vatandaşlık eğitimi şu şekilde vurgulanmaktadır: *Etkili ve sorumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek (1.madde); Millî bilinç ve tarih duyarlılığı ve vatan sevgisi (2.madde); değerleri açıklamak, ahlâkî muhakeme ve değer analizi (9.madde); demokratik beceri ve değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, cumhuriyet sevgisi gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türk vatandaşı yetiştirme (11.madde); tarihsel duyarlılığı geliştirme, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden*

kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirme, milli ve dini bayramlara dair değerler ve Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" barış anlayışı (12.madde); Öğrencilerin doğal ve tarihî çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirme (13.madde); millî, ahlâki, insanî, manevî, kültürel değerler benimseme Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirme (14.madde). (Sosyal Bilgiler, 2011). Yine 2005 sosyal bilgiler programının temel yaklaşımına bakıldığında, *bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donanık etkin bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek olmuştur* (Ata, 2007, akt: Tay, 2011: 8). İlköğretim sosyal bilgiler öğretim programının yanı sıra, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda da vatandaşlık eğitimi vurgulanmıştır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda " *Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştiren" (1. madde); geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştiren; (2. madde) iyi yurttaşlar yetiştirilmesinde vatandaşlık eğitiminin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun demokratik eğitim ilkesi de vatandaşlık eğitimine özel vurgulamalar yapmaktadır. "Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışır" (1739 Sayılı MEB Temel Kanunu). Milli Eğitimin temel amacı öğrencileri, demokratik beceri ve değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, Cumhuriyet sevgisi ve demokrasi bilinci gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmektir (Doğan, 2005).*

Bilgi (İçerik)

Sosyal bilgiler dersi, demokratik bir toplumda bireylerin vatandaşlık konumunun gerektirdiği bilgiler için her zaman önemli olanaklar sunar. Bu dersin programı sayesinde, öğrenciler ülkemizin ve dünyanın tarihsel temellerini öğrenmeye başlarlar. Bu bağlamda insanlığın gelişimine katkıda bulunmuş önemli kişilerin hayatlarını, demokratik yönetimleri ve bu yönetimlerin işleyişini ve ülkemizin zengin kültür mozaiği içinde yer alan inanç ve değerleri öğrenirler (Tezgel, 2008). Bireylerin sahip olması gereken vatandaşlık eğitimi ile ilgili bilgiler 4. sınıftan itibaren sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almıştır. Öğrencilerin doğrudan sahip olması gereken vatandaşlık eğitimi ile ilgili 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim”; 5. Sınıfta “Haklarımı Öğreniyorum”, “Bir Ülke Bir Bayrak”, 6. Sınıfta “Demokrasinin Serüveni” 7. Sınıfta “Yaşayan Demokrasi”, “Uluslararası Köprüler” gibi ünitelerin içeriğinde yer almaktadır.

Öğrenme Alanları

Ara disiplin aracılığıyla birçok ders ile ilişkilendirmeler yapılarak verilmeye çalışılan vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler dersi içinde önemli bir yeri vardır. Vatandaşlık eğitimi bir ara disiplin olarak Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık ve insan hakları eğitimi şeklinde verilmektedir. Bu yüzden Türkiye’de sosyal bilgiler üniteleri kazanımlarıyla insan hakları eğitimi (İHE) kazanımları arasında ilişkilendirmeler yapılmıştır. Örneğin bireyin kişisel gelişimi ve sosyal çevrenin bu gelişime etkisinin değerlendirilmeye çalışıldığı “Birey ve Toplum” öğrenme alanında öğrencinin edindiği kazanımlar sonunda, kişisel ve sosyal yeterliliklerini tanıyan, yeniliklere açık, etkili iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, başkalarına saygılı, işbirliğine açık ve kendine güvenen birey olarak yetişmesi esas alınmıştır. “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanında ise 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin; bilinçli ve etkin yurttaş olarak topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varmaları hedeflenmiştir (Tezgel, 2008). “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanı ile eşleşen İnsan hakları eğitimi (İHE) ara disiplin kazanımlarında öğrencilerden şunlar beklenmektedir:

- Katılım kavramını ve sürecini tanırlar, demokratik yaşam için katılımın önemini savunurlar.
- Demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini eş zamanlı olarak öğrenirler.
- Demokrasinin temel ilkelerinden hareketle farklı yönetim biçimlerini tanırlar ve karşılaştırırlar. Toplumsal düzenin nasıl sağlandığını ve korunduğunu anlayarak yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar.
- Dünyada ve Türk Tarihi'nde insan haklarının gelişim sürecini analiz ederler ve özellikle Türk toplumunda kadının konumu ile ilgili örneklerden yararlanarak kadın haklarının tarihsel süreçte geçirdiği değişiklikleri açıklarlar (Sosyal Bilgiler, 2005).

Değerler

Sosyal bilgiler öğretiminin amaçlarından birisi demokratik vatandaşlığa sıkı bir biçimde bağlı vatandaşlarda bazı tutum ve değerleri geliştirmektir (Öztürk, 2011). “Sosyal bilgiler öğretiminin bireylere demokratik değer, tutum ve inançlar geliştirme, toplumda var olan değerlerin farkına varma ve bunların insanlarla ve yaşadığı çevresiyle etkileşimlerini nasıl etkilendiğinin bilincine varmalarına yardımcı olma sorumluluğu vardır” (Doğanay, 2011). Sosyal bilgiler derslerinde vatandaşlık eğitiminde değerler eğitimine özel bir önem verildiği bir gerçektir. 2005 yılından itibaren uygulamaya konulan sosyal bilgiler dersi 4-5 ve 6-7. sınıf öğretim programında değerler ve bu değerlerin eğitimi, ayrı bir başlık altında ele alınmış ve öğrenciye verilmesi gereken değerler belirlenmiştir. Programda yer alan değerler; *aile birliğine önem verme, Türk büyüklerine saygı, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, temizlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, bayrağa, İstiklal Marşına saygı, hak ve özgürlüklere saygı, farklılıklara saygı, sevgi, doğa sevgisi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverliktir* (MEB, 2011). Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programında daha çok duyarlılık, sorumluluk, dayanışma, bilimsellik,

yardımsızlık, vatanseverlik gibi bireysel ve toplumsal değerler yer almıştır (Merey, Kuş ve Karatekin, 2012).

Beceri Eğitimi

Sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimini kapsamında aktif bir vatandaşın sahip olması gereken beceriler sosyal bilgiler öğretim programında açık bir şekilde ifade edilmiştir. Örneğin, sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan verilecek becerinin 4. Sınıfta *Güç, Yönetim ve Topum* öğrenme alanında “Karar Verme” 5. Sınıf *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanında “Sosyal Katılım 6. Sınıfta *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanında “Girişimcilik” olduğu ifade edilmiştir.

ABD Sosyal Bilgiler Eğitiminde Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi olarak sosyal bilgilerin öğretimi ABD okullarında verilen sosyal bilgiler derslerinde ele alınan en eski ve en yaygın yaklaşımdır (Dönmez, 2003). Vatandaşlık eğitimi bağlamında önemli bir misyon edinen sosyal bilgiler eğitimi anlayışı, esasında ABD’de XX. yüzyıl başlarında yaşanmaya başlanan ve daha sonraki süreçte de devam eden sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki büyük toplumsal dönüşümün neden olduğu sorunlara çözüm arama çabalarının bir sonucu olarak doğmuştur (2011).

Sosyal bilgilerin temel amacı; birbirlerine bağımlı, evrensel bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun yurttaşları olarak, kamu yararına, bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirebilmek için genç insanlara yardımcı olmaktır. Bu nedenle iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmek sosyal bilgilerin en önemli amacı olarak kabul edilmektedir (NCSS, 1993, Akt: Zarrillo, 2004) 1800’li yıllardan beri ABD eğitiminin öncelikli görevi öğrencileri aktif bir vatandaş olarak eğitmek olmuştur. Zaman zaman ABD’ye gelen göçler nedeniyle, “Melting Pot Uygulaması”nda (çeşitli ırk ve ulustan insanları bir arada tutma ve kaynaştırma politikası) sorunlar yaşanmışsa da ABD eğitiminin en önemli fonksiyonu daima iyi vatandaş yetiştirmek olmuştur (Hahn, 1998).

ABD'de toplam 50 eyalet yer almaktadır. Bu eyaletler öğretim programlarını serbestçe belirlemek ve uygulamak hakkında sahip olduklarından tek bir öğretim programından söz etmek mümkün değildir. Bu durum sosyal bilgiler öğretim programları için de geçerlidir. Bu nedenle sosyal bilgiler eğitimine ilişkin ulusal stratejileri, öğrenme alanlarını ve standartlarını belirlemek amacıyla bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu organizasyon Sosyal bilgiler Ulusal Konseyi (National Council for Social Studies – NCSS)'dir (Keskin ve Coşkun Keskin, 2011).

ABD' de NCSS tarafından belirlenen sosyal bilgiler öğretim programı temel yurttaşlık idealleri ve uygulamalarını kapsar bu nedenle sosyal bilgiler konularını 10 tema altında toplamıştır. Bu temalar “Kültür”, “Zaman”, “Toplum ve Değişim”, “İnsanlar Yerler ve Çevreler”, “Bireysel Gelişim ve Kimlik”, “Bireyler, Kurumlar ve Sosyal Örgütler”, “Güç, Yetki Yönetim”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Küresel Bağlantılar”, “Yurttaşlık İdealleri ve Uygulamalar”dır. Bu temalar genel itibariyle demokratik yönetim şekli, kamu yararı, kamu politikasını etkileyen eylemler, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini kapsamaktadır (Parker, 2005). Vatandaşlık eğitimi NCSS tarafından hazırlanan ve tüm eyaletlere önerilen program taslağının “Güç Yetki ve Yönetim” ve “Yurttaşlık İdealleri ve Uygulamalar” adlı öğrenme alanlarında da açık bir şekilde kazanımlarda ifade edilmiştir (Savege ve Armstrong, 2004). Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarında çok sıklıkla *yasa, hükümet, başkan, vatandaş, millet, kurallar, vergiler ve kongre* kavramları geçmektedir (Sunal ve Haas, 2005).

Özgür bir toplumda, etkili yurttaş yetiştirmek için belli bir standarda oturtulmuş bilgiye ihtiyaç vardır. Bu bilgiler ABD'nin “demokratik olma” idealine yönelik oluşturan kavramlar, beceriler ve değerlerdir. Bunların, Amerikalılar arasında temel bağlayıcı bileşenler olduğu genel bir görüştür. ABD'de vatandaşlık eğitimi Amerika anayasal demokrasininin iyileşmesi ve korunmasının temeli olarak kabul edilmektedir (Center for Civic Education, 1994). Bu yüzden ABD vatandaşlık eğitimi yüzyıllardır resmi kamu okullarının programlarının temel bir parçası olmuştur. Bu durum, sosyal bilgiler programında, *sosyal bilgiler ABD demokrasininin sisteminin temel değerlerine prensiplerine bağlı, yetenekli, sorumlu ve bilgili insan yetiştirmektir* (Chapkin, 2009)

ifadesi ile geçmektedir. Bunu resmi kamu okullarında gerçekleştirmek için the Center for Civic Education (1994) de K-12 programı için vatandaşlık eğitimi standartları belirlenmiştir. K-12 programının standartlarının yanında özel standartlar da oluşturulmuştur. Bunlar K-4 ve (5-8) standartlarıdır.

K-4 programı çerçevesinde vatandaşlık eğitimi aşağıdaki sorulara cevap aranacak nitelikte oluşturulmuştur (Chapkin, 2009; Sunal ve Haas, 2005; Zarrillo, 2004).

- Yönetim nedir? Ne yapmalı?
- Amerika demokrasinin prensipleri ve temel değerleri nelerdir?
- Amerika demokrasinin prensipleri, değerleri ve amaçları çerçevesinde Amerika Anayasası nasıl oluşmuştur?
- ABD'nin dünya sorunları ile ve diğer milletlerle olan ilişkileri nasıldır?
- Amerikan demokrasisinde vatandaşların rolü nedir?
- 5-8 programında ise:
- Toplumsal hayat, politika ve hükümet (yönetim) nedir?
- Amerikan politik sistemin temelleri nelerdir?
- Amerika demokrasinin prensipleri, değerleri ve amaçları çerçevesinde ABD Anayasası nasıl oluşmuştur?
- ABD'nin dünya sorunları ile ve diğer milletlerle olan ilişkileri nasıldır?
- Amerikan demokrasisinde vatandaşların rolü nedir?

Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) (2002) etkili vatandaşlık kavramını benimsemiş ve bu kavram ile demokratik bir toplumda bireylerin vatandaşlık konumunun gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Zarrillo (2004) ise ABD sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitiminin içerik, değerler ve süreç bileşenlerinden oluştuğunu ifade etmiştir. NSSS (2002) ve Zarillo (2004) tarafından ortaya konulan vatandaşlık eğitimi bileşenleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

İçerik

İçerik bir öğrencinin aktif vatandaş olabilmesi için sahip olması gereken bilgilerdir. Bu bilgiler okul öncesi eğitimden başlayarak verilmekte olup aile, okul, sınıf ve çevre ile

ilişkili olarak gelişmektedir (Zarrillo, 2004; Turner, 2004; Chapkin, 2009). ABD vatandaşlık eğitimi ilköğretim düzeyinde kurallar, yasalar, iyi vatandaş, ABD demokrasisinin idealleri ve değerlere odaklanmıştır (Chapkin ve Messick, 2002). İlköğretimin ilk günlerinden itibaren birkaç kahramanlık ve vatanseverlik şiirleri ezberletmek, ulusa mal olmuş belirli gün ve haftalar “Başkan Günü (President Day’s), Şükran Günü (Thanksiving) gibi günlere ait hikâye yazma, resim yapma ve şiir yazma gibi aktiviteler gerçekleştirilmektedir (Hahn, 1998). 4. sınıfa kadar yerel, eyalet ve federal devlet ile ilgili kavramlar öğretilmektedir. 5. Sınıfta kendini yönetme, din özgürlüğü, bağımsızlık bildirgesi ve ABD Anayasası’nın oluşumu ile ilgiler bilgiler yer almaktadır (Chapkin ve Messick, 2002; Hahn, 1998). 6. ve 7. sınıfta çeşitli hükümet şekillerinin ve yasaların oluşumu, siyasal kurumlarının temelleri ve demokrasi fikrinin yükselişi hakkında bilgiler verilmektedir. 8. Sınıfta daha çok ABD’deki siyasal sistemin temelleri ve demokrasinin gelişimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Chapkin, 2009).

İlköğretim okullarında öğrenciler, devletin temel fonksiyonları ve devletin oluşum süreci hakkında temel bilgiler almaktadır. Öğrencilerin vatandaşlık bilgileri daha çok coğrafi, tarihi ve mekânsal unsurlar ile ilişkilidir. İlköğretim aşamasında öğrenciler yetki, güç, güvenlik, politika, adalet, yanlış ve doğru gibi siyasal kavramlar edinmektedir. Vatandaşlık eğitimi öğrenme sürecinde yönetim hakkında temel bilgiler, kavramlar edinme açısından son derece önemli bir derstir. ABD ilköğretim okullarında vatandaşlık eğitimi genel olarak sorgulamaya dayalı ve toplumsal olaylarda analitik düşünebilme becerisini kazandırmaya yöneliktir (Turner, 2004).

Değerler

ABD’deki vatandaşlık eğitiminde değerler önemli bir yer tutmaktadır. Değerler sadece okulla sınırlı değil sınıf, aile, çevre, toplum, devlet ve uluslararası ilişkileri kapsayacak şekilde verilmektedir (Zarrillo, 2004). Vatandaşlık eğitiminde değerler Vatandaşlık Eğitimi Merkezi (Citizenship Education Center) (1994) tarafından belli standartlara oturtulmuştur. Belirlenen bu değerler sosyal bilgiler öğretiminde temel değerler olarak alınmış ve etkili vatandaş yetiştirme için ilköğretim okullarında temel değerler olarak öğretilmesi önerilmiştir. Bunlar; *bireyin temel hak ve özgürlükleri (yaşama hakkı,*

özgürlük... vb), mutluluğun peşinde koşma, adalet, fırsat eşitliği, çeşitlilik, doğruluk, vatanseverlik ve sorumluluktur (Chapin ve Messick, 2002; Chapin, 2009; Hoge, Field, Foster ve Nickell, 2004; Parker, 2009; Seefeldt, 1997; Van Cleaf, 1991; Zarrillo, 2004). Bu değerlerin Amerikalılar arasında temel değerler olduğu genel bir görüştür. Bu demokratik değerlerin temeli; bağımsızlık bildirgesine (Declaration of Independence), Amerika Anayasasına (Constitution of the United States), Haklar Bildirgesine (Bill of Rights), The Seneca Falls Resolution, Jr. Martin King Luther ve Abraham Lincoln demeçlerine dayanmaktadır (Parker, 2009).

Süreç

Süreç ise bireyin karakteri meyilleri ile ilgili eğilimlerdir. Bu eğilimler davranışlara rehberlik eden inançlardır. Süreç ABD'deki vatandaşlık eğitiminde önemli bir rol oynar. Bunlar: *Bireysel sorumluluk, kendini disipline etme, nezaket, açık sözlülük, eleştirel düşünme, müzakere, antlaşma, devamlılık, kararlılık, medeni cesaret, şefkat, merhamet, vatanseverliktir*, (Zarrillo, 2004). Bunların dışında *öğrencilere vatandaşlık eğitimi çerçevesinde yeni ve farklı durumlarla karşılaştırma, politik kavramlar, kurallar, liderlik, görüş açısı, çatışmaları çözme, karşılıklı anlaşma ve ilişkiler kurma* gibi etkili bir yurttışta bulunan eğilimlerde verilmeye çalışılmaktadır (Sunal ve Haas, 2005).

Beceriler

Vatandaşlık eğitimi sosyal, politik ve katılım becerileri şeklinde öğretilmektedir. Örneğin: *Toplum etkileyen konularda bilgilendirmeyi sürdürme, gerekli olan sosyal eylemleri tanımlama, bireysel veya grupsal olarak ortak eylem planları oluşturma, karar süreçlerine katılma, insan hakları, sosyal adalet, özgürlük* gibi özgür bir toplum için gerekli becerilerdir. (Lindquist ve Selwyn, 2000). Ayrıca *tanımlama, tasvir etme, açıklama, bir pozisyon alma ve bu pozisyonun savunma ve müdafaa etme* gibi beceriler de almaktadır(Sunal ve Haas, 2005). Bu beceriler yanında sosyal bilgiler ders kitaplarında vatandaşlık becerileri olarak *çatışmaları önleme, problemleri çözme, sorumlu bir vatandaş olarak hareket etme, ekonomik tercihlerde bulunma, doğru ve*

düşünceli kararlar verme ve ulusal sembolleri tanımlama gibi beceriler de verilmektedir (Bacon ve diğ., 2005; 2008).

Yukarıda verilen vatandaşlık eğitiminin temel bileşenlerinin dışında ABD demokratik toplum yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı ABD sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi çok kültürlü ve hukukla ilintili bir şekilde öğretim programlarında yer almaktadır.

Çok Kültürlülük

Demokratik yaşam tarzının inançları, prensipleri ve değerleri ABD'nin birleştirici temel öğeleridir. Bu yüzden vatandaşlık eğitimi ABD'de farklılıkları birleştirici temel öğeler üzerinde toplanmıştır. Center for Civic Education Center for Civic Education'un yayımlanmış olduğu "National Standards for Civics and Government" (1994) adlı çalışmada şöyle denilmektedir: *Amerikalılar etnik, ırk, dil, sınıf, cinsiyet ve kökenden ziyade temel değerler, prensipler ve inançlar üzerinde birleşmektedir. Öğrenciler, demokratik değerlere, inançlara ve demokratik hayat tarzına sadakat gösterdiklerinde, onlar o zaman Amerikalı olur* (Zarrillo, 2004) Çok kültürlülük, ABD sosyal bilgiler eğitiminde toplumsal bir gereklilik haline getirilmiştir. Hatta Vatandaşlık eğitimi zaman zaman farklılıkların eğitimi olarak da anılmıştır. Bu amaçla sosyal bilgiler derslerinin üniteleri ABD'de çok yönlü kültürü anlamaya yardımcı olacak şekilde düzenlenmiştir. ABD demokrasi modelinde yer alan idealler din, kültür, kimlik, dil gibi çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca vatandaşlık eğitimi ile farklılık (diversity) ABD'nin önemli ve ayrılmaz bir parçası olduğunu gelecekte bu kavramın daha da güçlenerek demokratik toplum düzeninde var olacağı fikri aşılanmaktadır. Ayrıca ABD vatandaşlık eğitiminde temel bir öğe olarak ideal demokratik modelin her zaman gerçekleşmediği de öğrencilere örneklerle öğretilmektedir. Örneğin II. Dünya Savaşında ABD ve Japonya'da meydana gelen olaylar anlatılarak öğrenciler bu olaylar ile yüzleştirilmektedir. Buna ilaveten kadın hakları, köle hakları, Afrika kökenli Amerika vatandaşları hareketi gibi ABD'nin tarihte karşılaştığı toplumsal sorunları da verilip gerçeklerle yüzleştirilmektedir (Zarrillo, 2004).

Hukukla İlintili Sosyal Bilgiler Eğitimi

ABD vatandaşlık eğitiminin merkezinde vatandaşlık ve hükümet (yönetim) olmak üzere iki sosyal bilim disiplini yer almaktadır. Vatandaşlık kavramı vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini ve vatandaşların devlet ve birbirleriyle olan ilişkilerini kapsar. Yönetim (hükümet) siyasal ve yasal kurumlar ile ilişkili kurumlar olup bu kurumlar birbirleriyle olan ilişkilerine odaklanmaktadır (Patric ve Hoge 1991; akt: Zarrillo, 2004). Bu yüzden ABD ilköğretim okullarında öğrenciler okulda, ailede, sınıfta, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde kuralların nasıl yapıldığını, uygulandığını ve yorumlandığını hukukla ilintili derslerle ve yasal sistemlerinin fonksiyonlarına odaklanarak öğrenmektedir. Sosyal bilgilerde birkaç ders veya ünite bu amacın gerçekleşmesine hizmet edecek şekilde yapılandırılmaktadır (Bjorklun, 1995; Hicks ve Austin 1994; Norton, 1992; Smagorinsky, 1994 akt., Zarrillo, 2004; Chapkin, 2009) . Hukukla ilintili derslerde temel hukuk ile ilgili kavramlar, anayasa, insan hakları bildirgesi, suç ve ceza yasası, tüketici yasası ve medeni yasa gibi konular işlenmektedir. Ayrıca öğrencilerin ilgilerine göre de hukukla bağlantılı konular işlenmektedir (Savege ve Armstrong 2004; Sunal ve Haas 2005; Van Cleaf, 1991). Hukukla ilintili dersler Amerika toplumunun genel değerlerine odaklanmıştır.

SONUÇ

Vatandaşlık eğitimi bilgi-anlama, beceri, tutum ve değerler gibi bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin öğrenme ve öğretme süreçleri aracılığıyla öncelikli amacı çocukların davranış ve tutumlarının istendik şekilde değiştirilmesi ve şekillendirilmesidir (Kerr, 2003). Sosyal bilgiler ise sosyal bilimlerin bulgularını bütünleştirip öğrencilerin düzeylerine göre basitleştiren, bunları kullanarak öğrencilere, sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede gereksinim duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değeri kazandırmayı amaçlayan bir vatandaşlık eğitim programıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Vatandaşlık eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi sahip olduğu ortak bileşenleri ve amaçları ile aynı amaca (iyi vatandaş) hizmet eden eğitim programlarıdır.

Vatandaşlık eğitimi, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ara disiplini yoluyla ilköğretim sosyal bilgiler eğitimi derslerinin sorumluluğu altına girmiştir. Türkiye’de vatandaşlık eğitimi hem *vatandaşlık ve demokrasi eğitimi* adında bağımsız bir ders olarak hem de *ara disiplin* olarak birçok dersin kazanımları içerisinde okutulmaktadır. Buna benzer şekilde ABD ilköğretim okullarında vatandaşlık eğitimi sosyal bilgiler eğitiminin tam merkezindedir ve vatandaşlık konuları sosyal bilgiler kazanımları içerisinde serpiştirilerek verilmektedir. Ayrıca vatandaşlık eğitimi New York, California, Arizona vb. büyük eyaletler dışında bağımsız bir ders olarak ilköğretim okullarında okutulmamaktadır. Her iki ülkede vatandaşlık eğitimi ara disiplin olarak sosyal bilgiler kazanımları içerisinde serpiştirilerek verilmektedir. Vatandaşlık eğitiminde uygulanan bu yaklaşımı Quigley, (2000) kimi ülkelerde, ilköğretim ikinci basamak düzeyinde vatandaşlık eğitimiyle ilgili doğrudan derslerin yer aldığını ancak vatandaşlık eğitiminin tek ve ayrı bir ders olarak verilmesinin öğrencilerin vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi bakımından yeterli olmadığını ileri sürmekte ve böyle bir uygulamanın vatandaşlık eğitimi açısından yanlış olduğunu belirtmektedir.

Türkiye ve ABD’de sosyal bilgiler dersinin ilköğretim okullarında okutulmasının amaçlarından biri öğrencilere vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili bazı temel kavramların tanıtılmasının yanı sıra vatandaşlık eğitimi ile ilgili konularda öğrencilerde farkındalık, duyarlılık, bilinç, düşünce, tutum ve davranış kazandırmaktır. Bu yüzden Türkiye’de Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen ve ABD’de NCSS tarafından hazırlanan ve tüm eyaletlere önerilen sosyal bilgiler öğretim programının öğrenme alanları birbirine benzer öğrenme alanlarından oluşmaktadır (MEB, 2005; 2011; NCSS, 1994; 2010).

Bu bilgiler ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır (NCSS, 1994). Bu nedenle sosyal bilgiler dersi demokratik hayatın sürdürülmesinde ve geliştirilmesinde son derece önemlidir.

2. Türkiye’de sosyal bilgiler programında “temel demokratik değerlerle donatılmış, insan haklarına saygılı, haklarını ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar yetiştirmektir” ifadesinin yer almış olması vatandaşlık eğitiminin ön plana çıktığını göstermektedir. Programda yer alan öğrenme alanlarının 4. sınıf düzeyinden başlayarak 7. sınıf düzeyine kadar genişleyerek devam ettiği görülmektedir (Keleşoğlu, 2008; MEB, 2011). Ancak ABD’de anaokulundan başlayarak öğretim bölgelerinin ilköğretim sistemlerine göre 12. sınıfa kadar aşamalı bir şekilde verilmektedir. ABD vatandaşlık eğitiminde; ideal demokratik bir toplum inşası adına demokratik değerlere dayalı, sorumlu, bilgili, topluma aktif bir şekilde katılma becerilerine sahip ve toplumsal sorunlara duyarlı insan yetiştirme amaçlanmaktadır (Chapkin ve Messick, 2002).
3. Türkiye’de ilköğretim sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi temel hak ve özgürlükler, demokrasi, yönetim, görev ve sorumluluklar gibi konular bilgi düzeyinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılırken; ABD sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi beceriler ve demokratik değerler şeklinde verilmektedir. Burada sosyal bilgiler programı öğrencilerin eleştirel düşünme, işbirliği ve katılım becerilerini geliştirecek biçimde düzenlenmiştir. Karaman-Kepekçi (2005) “Türkiye’de İnsan Hakları Eğitiminin Etkililiği” adlı çalışmasında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için; öğretim programının öğrencilerin eleştirel düşünme, işbirliği, katılım becerilerini geliştirecek düzeyde olması gerektiğini ifade etmektedir.
4. Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi değerler boyutunda daha çok bireysel ve toplumsal değerlerle (Merey, Kuş ve Karatekin 2011; Kuş, Merey ve Karatekin 2011) iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmeye çalışırken, ABD sosyal bilgiler eğitiminde ise vatandaşlık eğitimi ilköğretim okullarında demokratik değerlerle ABD ideal demokratik toplum modelini oluşturmayı amaçlamaktadır. (Chapin ve Messick, 2002; Chapin, 2009; Hoge, Field, Foster ve Nickell, 2004; Parker, 2009; Seefeldt, 1997; Van Cleaf, 1991; Zarrillo, 2004).
5. Türkiye sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitiminde kazandırılmak istenen vatandaşlık becerileri sosyal katılım, girişimcilik, karar alma (MEB, 2011) gibi beceriler iken; ABD sosyal bilgilerde eğitiminde vatandaşlık becerileri sosyal, politik ve katılım

becerileri olmak üzere üç tür genel beceriden oluşmaktadır Türkiye'deki vatandaşlık eğitimi kazanımlarında yer alan beceri ve yeteneklerin tamamının ABD'deki kazanımlarda yer aldığı, ancak bunun yanında ABD'de, Türkiye'de olmayan birçok beceri ve yeteneğin bulunduğu görülmektedir. Örneğin: *Toplumu etkileyen konularda bilgilendirmeyi sürdürme, sosyal eylemleri tanımlama, bireysel veya grupsal olarak ortak eylem planları oluşturma karar süreçlerine katılma, insan hakları, sosyal adalet, özgürlük* gibi özgür bir toplum için gerekli olan becerilerdir. Ayrıca *tanımlama, tasvir etme, açıklama, bir pozisyon alma, bir durumu ve pozisyonu savunma ve müdafaa etme* gibi beceriler de yer almaktadır (Sunal ve Haas, 2005).

6. Türkiye ve ABD'de vatandaşlık eğitimi kapsamında çocukların aktif katılımını sağlamak adına okul yönetimi ve velilerin iş birliği ile okul içi ve okul dışı imkânlardan yararlanılarak toplum hizmeti kapsamında okullara geziler, yarışmalar, tiyatro çalışmaları, sergiler vb. etkinliklerle katılım gerçekleştirilmektedir. Bu durum Türkiye'de yönetmelikler çerçevesinde gerçekleştirilirken, ABD'de öncelikle velinin onayı ve öğrencinin isteği ile gerçekleştirilmektedir.
7. ABD'de demokratik yaşam tarzının inançları, prensipleri ve değerleri ABD'nin birleştirici temel öğeleridir. Bu yüzden vatandaşlık eğitimi ABD'de farklılıkları birleştirici temel öğeler üzerinde toplanmıştır. Farklılığın bir değer olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca vatandaşlık eğitimde temel bir öğe olarak ideal demokratik modelinin her zaman gerçekleşmediği de öğrencilere örneklerle öğretilmektedir (Zarrillo, 2004).

KAYNAKLAR

- Akbaşlı, S. (2009). *Sosyal bilgilerde değerler öğretimi*. İçinde, R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Eds.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar – I*. (34-84) Ankara: Pegem Akademi.
- Akdağ, H. ve Taşkaya S. M. (2011). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki önemi*. İçinde, R. Turan, ve Kadir Ulusoy (Eds.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ata, B. (2007). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. (Ed: Cemil Öztürk): Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

- Abderson, C., Avery, P. G., Pederson, P. V., Smith, E. S., & Sullivan, J. L. (1997). Divergent perspectives on citizenship education: A Q-method study and survey of social studies teachers perspectives. *American Educational Research Journal*, 34, 333-364.
- Alkın, S. (2008). *İngiltere ve Türkiye’de ilköğretim programlarında vatandaşlık eğitiminin karşılaştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bacon, P., Bencloski, J., Buggey, J., Cunha, S., Fournier, E., Frank, R., Hardwick, S., Lanegran, D., Kaminski, J. P., Mancke, E., Manson, G., Meyer, M., Miyares, I., McKibben, C., Raboteau, A., & Strong, W. A. (2005). *Primary school social studies United States textbook 4*, Inside Michael J. Berson (Ed.). Newyork: Harcourt School.
- Banks, A. J. (2001). Citizenship education and diversity: Implications for teacher education. *Journal of Teacher Education*, 52(5),
- Bjorklun, E.C. (1995). Teaching about personel injury law: Activities for the classroom. *The social studies*, 86, 78-84.
- Barr, R., Barth, J. L., & Shermis, S. (1978). *The nature of social studies*. Palm Springs: ETC.
- Barth, J. ve Demirtaş. A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*.Ankara: YÖK/Dünya Bankası.
- Cengiz, D. (2003). *Sosyal Bilimler ve sosyal bilgiler kavramları, sosyal bilgiler konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. Ankara: Gündüz Eğitim, s. 31-41.
- Chapin, J. R. (2009). *Elementary social studies a practical guide*. New Jersey: Perason Education.
- Chapin J. R & Messick R. G. (2002). *Elementary social studies (A practical guide)*. New Jersey: A Person Education Company.
- Center for Civic Education. (1994). *National standarts for civics and goverment Calabasas, CA: Author*.
- Çayır, K. ve Gürkaynak, İ. (2008). The state of citizenship education in Turkey: Past and present. *Journal of Social Science Education*, 6(2), 50-58.
- Doğan, İ. (2005). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan haklarının kültürel temelleri*.Ankara: Pegem.
- Doğanay A. (2011). Değerler eğitimi, sosyal bilgiler öğretimi ve demokratik vatandaşlık eğitimi. Cemil Öztürk (Ed.), Ankara: Pegem Akademi.
- Davis, J. E.,& Fernlund, P. M. (1995). Civics: If not, why not? *The Social Studies*, 86, 56-59.
- Drisco, J. (1993). The responsibilities of schools in civic education. *Journal of Education*, 175, 105-119.

- Engle, S. H., & Ochoa, A. S. (1988). *Education for democratic citizenship: Decision making in the social studies*. New York: Teachers College.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Field, S.L. (1997). Teaching young citizens (Special issues). *Social Studies and the Young Learner*, 10(1), 354.
- Gözütok, F. D. ve Alkın S. 2008 Human rights and citizenship education in elementary education curricula. *World Applied Sciences Journal*, 4(2), 225-232.
- Gözütok, F.D. (2003). Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi. *Türkiye Barolar Birliği'nin Düzenlediği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Konulu Uluslararası Toplantıda* sunulan bildiri. Ocak 9-11. Ankara.
- Hoge, J. D., Field, S. L., Foster, S. J. & Nickell, P. (2004). *Real- world investigations for social studies (Inquiries for middle and high school students based on the ten NCSS standards)*. New Jersey: Pearson Education.
- Hahn, C. L. (1998). *Becoming political comparative perspectives on citizenship education*. Albany: State of New York.
- Hicks, K., & Austin, J. (1994). Experiencing the legal system: Fairy-tale trails for fifth grades. *The social studies*, 85, 39-44.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.
- Keleşoğlu, S. (2008). *Demokrat yurttaşlık niteliklerinin kazandırılması açısından 7-8 sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi programı (2000) ile 6-7. Sınıf sosyal bilgiler dersi programının (2005) karşılaştırılması*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kerr, D. (1999). *Citizenship education: An international comparison*. London: QCA/NFER.
- Kerr, D. (2003). *Citizenship: Local, National and International* (Ed: Liam Gearon). Learning to teach citizenship in the secondary school. New York: Routledge Falmer.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2005). A study of effectiveness of human rights education in Turkey. *Journal of Peace Education*, 2(1), 39-55.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2002). İnsan hakları eğitimine genel bir bakış, *Çocuk Çocuk Dergisi*, 20, 25
- Karatekin, K., Merey, Z., Sönmez, Ö. F. ve Kuş, Z. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 2193 – 2207.

- Kaymakçı, S., Sönmez, Ö. F. ve Merey, Z. (2009). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık bilgisi öğretiminde kullanılan bazı kavramları anlama düzeyini, *Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu*, Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, 28-30 Mayıs, 2009.
- Keskin, Y. ve Coşkun Keskin, S. (2011). *Amerika Birleşik Devletleri*. İçinde, Cemil Öztürk, Handan deveci, E. Özlem Yiğit ve Hıdır Karaduman (Eds.), *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, (73-103)*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Keser, F. , Akar, H. Ve Yıldırım, A. (2011). The role of extracurricular activities in active citizenship education, *Journal of Curriculum Studies*, 43(6), 809-837.
- Kiral, B. ve Kiral, E. (2009). *İlköğretim okullarında verilen insan hakları ve demokrasi eğitiminin yeterliği üzerine öğrenci velilerinin görüşleri*. International Congress On Intercultural Dialogue and Education Human Beings, Society, Intercultural Dialogue and Education at the Beginnings of the 21st Century, October 8-11, s, 24-36. 2009. Bursa.
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler üzerine nitel bir çalışma (Milli eğitim yayınları örneği)*. Değerler Eğitimi Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Ekim 26–28, 2011, Eskişehir.
- Lindquist, T.,& Selwyn, D. (2000). *Social studies at the center integrating kids, content, and literacy*, Portsmouth, NH: Heinemann.
- MEB. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7 sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: (Bu program taslağı 28 Eylül 2011 tarihinde Talim Terbiye Kurulu'ndan gözden geçirilerek güncellenen taslağı alınmıştır.)
- MEB. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5 sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: (Bu program taslağı 28 Eylül 2011 tarihinde Talim Terbiye Kurulu'ndan gözden geçirilerek güncellenen taslağı alınmıştır.)
- MEB, (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB.
- Merey, Z., Kuş, Z., ve Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*. Değerler Eğitimi Sempozyumu Ek Özel Sayısı - 12/2, Spring 2012.
- Merey, Z. (2012). *Türkiye ve ABD'deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım haklarına yer verilme düzeyinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi).Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Merey, Z., Kaymakçı, S. ve Doğan, Y. (2009). 1998 ve 2006 eğitim fakülteleri lisans programlarının vatandaşlıkve insan hakları eğitimi açısından karşılaştırılması,

- Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumunda yayınlanmış bildiri*, Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, 28-30 Mayıs, 2009.
- Naylor, D.,& Diem, R. A. (1987). *Elementary and middle school social studies*. New York: Random House.
- NCSS. (2010). *National Council for the social studies. National curriculum standards for social studies: A framework for teaching, learning, and assessment*. Washington, D.C.:NCSS.
- NCSS. (2005). *Curriculum Standards for Social Studies: I. Introduction*. Washington DC: NCSS.
- NCSS. (1994). *National Council for the social studies: Expectations of excellence, National curriculum standards for social studies*. Washington, D.C.: NCSS.
- NCSS. (1993). *The Social Studies Professional*. Washington DC: NCSS.
- Norton, J. (1992). The Sate v. The Big Bad Wolf: A study og justice system in the elemnetary school. *Social Studies and the Young Learner*5(1), 5-9.
- Osler, A. & Starkey, H. (1996). *Teacher Education and Human Rights*. London: David Fulton
- Osler, A. (2011). Teacher interpretations of citizenship education: national identity, cosmopolitan ideals, and political realities. *J. Curriculum Studies*, 43(1) 1-24.
- Özmen, C. (2011). Sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık aktarımı yaklaşımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 435-455.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara. Pegem A.
- Öztürk, C. (2011). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. Cemil Öztürk (Editör).*Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Parker, W.,& Jarolimek, J. (1984). *Citizenship and the critical role of the social studies*. Washington, DC: National Council for the Social Studies.
- Patrick, J. J.,& Hoge, J. D. (1991). Teaching government, civics, and law. In J. P. Shaver (Ed.), *Handbook of research on social studies teaching and learning*(pp. 427-436). New York: Macmillan.
- Parker, W. C. (2009). *Social studies in elementary education*. Boston: Perason Education.
- Parker, W. C. (2005). *Social studies in elementary education*. Boston: Perason Education.
- Qugley, C. N.,& Bahmueller, C.F. (Eds.). (1991). *Civitas: A framework for civic education*. Calabasas, CA: Center for Civic Education.

- Quigley, C. N. (2000). *Global trends in civic education*. Center for Civic Education. http://www.civiced.org/articles_indonesia.html adresinden 05.07.2006 tarihinde erişi sağlanmıştır.
- Safran, M. (2011). *Sosyal bilgiler öğretimine bakış*, İçinde Bayram Tay ve Adem Öcal (Eds.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Savage, T. V.,& Armstrong D. G (2004). *Effective Teaching in Elementary Social Studies*, Ohio: Upper Saddle River.
- Seefeldt, C. (1997). *Social studies for the preschool – primary child*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Smagorinsky, P. (1994). Bring the courtroom to the classroom: Develop civic awareness with simulation activities. *The social studies*,85, 175-184.
- Sönmez, Ö. F., Merey, Z. ve Kaymakçı, S. (2009). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin değerlendirilmesi. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu*, Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, 28-30 Mayıs, 2009.
- Sunal, C. S.,& Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach*. Boston: Pearson Education.
- Tay, B. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü ve Yarını*, İçinde Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Eds.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tarman, B. ve Acun, İ. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi ve yeni bir sosyal bilgiler hareketi. *Journal of Social Studies Education Research*, 1(1), 1-16.
- Tezgel, R. (2008). *Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi*. Ankara: Araştırma.
- Turner, T. N. (2004). *Essential of elementary social studies*. Boston: Perason Education, İNC.
- Van Cleaf, D. W. (1991). *Action in elementary social studies*. New Jersey: Parentice Hall, Englewood Cliff.
- Zarrillo, J. J. (2004). *Teaching elementary social studies principles and applications*. New Jersey: Perason Merrill Parentice Hall.
- Yılmaz, D. (2002). *Üniversiteler için vatandaşlık bilgisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

SUMMARY

Social Studies is a blended research area where social sciences and human studies are combined in order to give citizenship-related competences (NCSS, 1994). Citizenship education consists of dimensions such as knowledge-comprehension, skills, and

attitudes. Primary purpose of these dimensions, through teaching and learning processes, is to alter and shape children's behaviors as desired (Kerr, 2003). Social Studies, on the other hand, is a citizenship education program which, through blending and using findings of social sciences and simplifying these, aims at giving students knowledge, skills, attitudes, and values that they will need in order to adapt to society life and to produce solutions for social problems (Öztürk and Otluoğlu, 2002).

Citizenship education is under elementary social studies subjects through the interdisciplinary citizenship and human rights education. In Turkey, citizenship education is taught both as an independent subject called Citizenship and Human Rights and within gains of many subjects as an interdisciplinary topic. Similarly, at elementary schools in the US, citizenship education is in the center of social studies education and citizenship topics are given in a distributive manner within gains of social studies. In addition, citizenship education is taught as an independent subject at elementary schools, except in large states such as New York, California, Arizona, etc. In both countries, citizenship education is provided in a distributive manner within gains of social studies.

One purpose of teaching social studies on elementary level in Turkey and the US is to have students gain awareness, sensitivity, consciousness, attitude, and behaviors as well as to promote some basic concepts of citizenship, democracy, and human rights. Thus, there are similar learning areas in the social studies education program of Turkey approved by the Board of Education and Morality and the social studies education program prepared and recommended for all states by NCSS (MONE, 2005; 2011; NCSS, 1994; 2010).

In the light of this information, following results are obtained:

- 1. The inclusion of the statement "to educate citizens who are equipped with basic democratic values; who respect human rights; and who know their responsibilities" in Turkey social studies program implies that citizenship education gains significance. However, in the US, main emphasis of citizenship*

education is on aiming at educating individuals who are responsible, respectful of democratic values, knowledgeable, skillful in active participation in the society, and sensitive towards social issues, based on democratic values for building an ideally democratic society (Chapkin & Messick, 2002).

2. In Turkey, within elementary social studies education, citizenship education, basic rights and freedom, democracy, administration, duties and responsibilities are provided on the level of knowledge to the students whereas within the US social studies education, citizenship education is given as skills and democratic values. There, critical thinking is organized to improve collaboration and participation skills. Karaman - Kepenekçi (2005), in their study titled "Effectiveness of Human Rights Education in Turkey" state that, in order to effectively develop Citizenship and Human Rights Education, curriculum should be organized to improve students' skills of critical thinking, collaboration, and participation.

3. Citizenship skills to be gained in social studies education in Turkey are social participation, entrepreneurship, and decision making (MONE, 2011) whereas in the US, three types of skills as social, political, and participation are taught as citizenship skills. All of the skills and abilities presented in citizenship education in Turkey are included in gains in the US. In addition, the US program contains many skills that are not presented in Turkey. For instance, skills required for a democratic and free society such as continuing informing about topics that influence society, defining social actions, making action plans for individuals or groups as well as participating in decision making, human rights, social justice, and freedom are also included. Skills such as recognizing, describing, taking a perspective, and defending a situation or position are also added (Sunal & Haas, 2005).